

Ingrid Sjöström (red), fotografier Jens Lindhe, *Haga – ett kungligt kulturarv*, *De Kungliga Slotten*, Votum förlag i samarbete med Kungl. Hovstaterna och Statens fastighetsverk, 405 s.

ISBN 978-91-85815-27-2,

År 2002 utkom den första delen av totalt planerade femton i Byggförlagets ambitiösa serie om de kungliga slotten. Det handlade den gången om Kina slott, strax intill Drottningholm. Visserligen fanns redan mycket skrivet om detta, men nu var det ett helt nytt koncept som presenterades. Nya perspektiv på tillkomsthistorien och restaureringarna, slottets funktion, hovlivet och intresset för kineserier under 1700-talet liksom trädgården, omgivningarna och samlingarna fick utförliga beskrivningar, grundande på ny forskning. Här till kom ett rikt bildmaterial, både i form av nytagna fotografier och äldre bilder. Efter boken om Kina slott följde i rask takt ytterligare böcker om Drottningholm och Rosendal, om Rosersberg och Strömsholm, samtliga utplagda enligt samma koncept och med kunniga ämnesexperter inom skilda historiska discipliner som författare. Men sedan tog det stopp. Byggförlaget lades plötsligt ned 2006. Ågarna, Sveriges byggindustrier, tyckte inte att böcker med kultur- och arkitekturhistorisk inriktning låg i linje med kärnverksamheten. Och det spelade sedan ingen roll att serien var framgångsrik och att böckerna sålt bra.

Länge såg det alltså ut som serien de kungliga slotten skulle sluta abrupt med Strömsholm, och att det tämligen ålderstigna bokverket *Svenska slott och herrsäten* också fortsättningsvis skulle fung-

era som standardverk. Men efter en tids tystnad kom den glädjande nyheten att serien skulle fortsätta. Bokförlaget Votum tog över som utgivare och med samma samarbetspartners som tidigare, Hovstaterna och Statens fastighetsverk. Efter tre år – i november 2009 – låg så en ny slottsbok i samma utförande som tidigare färdig. Den har titeln *Haga – ett kungligt kulturarv* och är det sjätte bandet i serien, denna gång med Ingrid Sjöström som redaktör och med fotografier av Jens Lindhe. Som titeln anger handlar denna gång inte om en enskild slottsbyggnad, ty en sådan dominerar inte Haga. Istället utgör helhetsmiljön – de olika byggnaderna och den berömda och omtyckta engelska landskapsparken, kärnan i nationalstadsparken vid Brunnsviken – ämnet för framställningen.

Det går inte att tänka sig Hagaparken Gustav III förutan. Utan hans personliga inflytande, engagemang och intresse hade denna miljö aldrig blivit vad det blev: en kunglig lustpark som förenade inslag av privat reträttplats och offentlig parkmiljö, intimitet och monumentalitet, en symbol både över kungen själv och för den gustavianska stilen, såsom den manifesterades i byggnader och miljö. Det var också till Haga kungen drog sig tillbaka från offentligheten, till en början under enkla förhållanden men som tiden gick till en alltmer påkostad och representativ miljö, där dagens Gustav III:s paviljong – eller Lilla slottet på Haga – utgör den mest välkända och påkostade byggnaden. Haga kom också att bli skådeplatsen för några av de viktigaste händelserna i Gustav III:s och Sveriges politiska historia. Det var här han planerade sin revolution 1772 och införandet av Förenings- och säkerhetsakten, och det var här som anfallet på Ryssland 1788 tog form, som visserligen

gav Sverige segern men till priset av dryga förluster i manskap och materiel.

Men Haga blev framför allt ett synligt bevis för Gustav III egna visioner och konstnärliga kreativitet. Kring sig samlade han tidens ledande arkitekter och konstnärer, Adelcrantz och Piper, Tempelman och Gjörwell, Desprez och Masreliez, för att med hjälp av dem förverkliga sina visioner. Han styrde dem hårt och kompromisslöst och lät dem – mer eller mindre medvetet – stundom också stå i ett osunt konkurrensförhållande till varandra. Det kan alltså knappast ha varit lätt att samarbeta med Gustav III, som med sin ambivalens och sammansatta personlighet och sina ibland nyckfulla hugskott inte skydde några medel för att få igenom vad han önskade. Ja, det förekom inte så sällan att han själv höll i ritstiftet, rättade och lade till.

Men bara ett fåtal projekt hann bli förverkligade. Dit hör den redan nämnda Gustav III:s paviljong med det berömda inredningsmåleriet av Louis Masreliez, de så kallade koppartälten ursprungligen avsedda för den kungliga vakten med logement och stallar, liksom några andra mindre paviljonger. Men vad som framför allt skapades var den storslagna parken, där den nordiska barrskogen förenades med den anlagda engelska landskapsparken med sina lövträd, pelouser och slingrande gångar, ritad av Fredrik Magnus Piper, tidens mest erfarne trädgårdsarkitekt, i nära samarbete med Gustav III själv.

Efter mordet på Gustav III 1792 stoppades alla fortsatta planer. Av det grandiosa slottet – det tänkta huvudnumret i Hagaparken – som skulle hysa kungens antiksamling, införskaffade under den italienska resan 1783–84, blev endast torso; grundmurarna i den skogiga och backiga terrängen, strax intill nuvarande Haga

slott, är det enda som idag minner om detta museislottsprojekt. Det dröjde sedan till 1802 innan det betydligt mindre Haga slott stod färdigt, som ett komplement till Gustav III:s paviljong och nu aktuellt som det blivande kronprinsessparets bostad. Längre fram under 1800-talet skedde också vissa förändringar och kompletteringar i parkmiljön, men ändå: Hagaparken och dess byggnader måste betraktas som den mest välbevarade helhetsmiljön från den gustavianska epoken, en tid då den engelska landskapsparken och vurmen för antiken stod i centrum för konstnärernas och arkitekternas intresse – och inte minst för Gustav III själv.

Boken om Haga innehåller totalt 20 bidrag, som kronologiskt sträcker sig från 1760-talet fram till idag och som behandlar miljön och dess historia utifrån flera aspekter och infallsvinklar. Och det finns mycket att glädja sig åt. Jonas Nordin skriver om Gustav III:s Haga som privat sfär och offentlig scen, Magnus Olausson om Haga lustpark, Göran Alm om det stora och lilla slottet, Stina Odlinger Haubo om Gustav III:s inredningar, Thérèse von Lampe om dekoren och ikonografien i Gustav III:s paviljong, Tomas Lidman om biblioteket i paviljongen, Anita Anckarcrona om Bellman och Haga, Mikael Alm om Gustav IV Adolf och Haga, Ursula Sjöberg om Haga slott, Ingrid Sjöström om 1800-talet på Haga och Hagaparkens byggnader under 1900-talet, Catharina Nolin om parken under 1800- och 1900-talet, Paul Widlund om 1900-talsrestaureringarna och Christian Laine om Nationalstadsparken. Många av författarna svarar dessutom för ytterligare mindre avsnitt. Så kan man exempelvis läsa om prins Augusts och prinsessans Terasias Haga, om de så kallade Sullstolarna, om prinsparet Gustav Adolf och Sibyllas

hem på Haga slott – ”Ett modernt hem i tiden” – liksom om ”Lillprinsen och sessorna på Haga”, som alltjämt förknippas med 1940-talets sepiafärgade veckotidningsreportage och fotoböcker.

Läser man samtliga kapitel i den här boken blir man alltså inte bara kunnig på den gustavianska epokens kultur-, konst- och arkitekturhistoria. Man får också en betydligt mer mångfasetterad och intressantare bild av Haga och dess historia än vad som hittills funnits tillhands, då man i stort sett gjort halt vid Gustav III:s död 1792. Men en framställning som innehåller många bidrag, visserligen om en och samma miljö, därtill på över 400 sidor, bjuder ändå ett visst motstånd. Boken passar bäst att läsas i mindre proportioner. Och det är naturligtvis inget fel med det, även om det ligger nära till hands att man väljer att fördjupa sig i vad som står i centrum för det egna intresset medan annat får stå tillbaka. Men även om bidragen ser fristående ut, är det naturligtvis i sitt sammanhang som de får sin fulla mening. Här och var kan det också bli lite mycket – och onödigt – excercerande med detaljer, som om *allt* var nödvändigt att ta med. Och säkert kan nog den som letar, finna både oklarheter och frågor som inte blir tillfredsställande besvarade. Men det känns småaktigt att söka efter sådant. Allt som är kultur- och arkitekturhistoriskt relevant kan ju omöjligen få plats ens i en bok av denna dimension och omfång.

Här medför inte utrymmet att varje enskilt bidrag tas upp till granskning, men skall något särskilt framhållas blir det de avsnitt som handlar om Haga efter Gustav III, det vill säga 1800- och 1900-talets Haga, den tid som hittills varit märkvärdigt lite studerad. Hit hör Mikael Alms kapitel Gustav IV Adolf och Haga, Catharina Nolins bidrag om Hagaparken ef-

ter Gustav III liksom Ursula Sjöberg och Ingrid Sjöström, som båda skriver om såväl slottet som de andra 1800-tals byggnaderna. Men framför allt måste Paul Widlunds uppsats om restaureringarna av Gustav III:s paviljong på 1940-talet nämnas. Det var då som de förändringar paviljongen genomgått under 1840- och 1860-talet hårdhänt avlägsnades; av konstnären Fritz Hagedorns färgrika och närmast smånätta inredningsmåleri finns idag inga spår. Under ledning av slottsarkitekten Ragnar Hjort skapades istället en 1700-talsmiljö i förenklad gustaviansk stil med stora stämningvärden, men knappast ett autentiskt originaltillstånd. Idag framstår därför restaureringarna på 1940-talet, med Widlunds ord ”mer som en representant för sin egen tid än som ett autentiskt dokument över den gustavianska tidens inredningskonst”. Och visst är det så. Men även om resultatet blev aldrig så bra, förlorade man samtidigt en viktig del, som det kan vara värt att reflektera över: om 1800-talets interiörer behållits hade det varit möjligt att också återställa den möblering som fanns då paviljongen faktiskt var bebodd, vilket nu inte är möjligt.

Formatet på boken är, som framgått, imponerande och tilltalade på alla sätt och följer de tidigare delarna i serien. Och hur skulle det förresten se ut om Hagaboken fått en annan utformning? Nej, det hade förstås inte gått. Men risken med en bok av det här formatet, med en påkostad och nästan förföriskt vacker layout, är att den lätt inbjuder till att bli liggande, som en sorts tilltalande accessoire, lämplig att förstrött ströbläddra i lite då och då. Och detta är ju på många sätt olyckligt, eftersom det är de enskilda bidragen som sammantaget tillför nya kunskaper och hjälper oss att sätta in Hagaparken ef-